

УДК 343.343.5

С.В. Бабанін,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
[https:// orcid.org 0000-0002-8424-8825](https://orcid.org/0000-0002-8424-8825)

ВПЛИВ ГРУПОВОГО ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ НА СТУПІНЬ ЙОГО СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕЧНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню питань визначення впливу групового вчинення кримінального правопорушення на ступінь його суспільної небезпечності та покарання. Обґрунтована доцільність закріплення на рівні правової позиції Верховного Суду України положення, згідно якого вчинення кримінального правопорушення групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією повинні враховуватись при кваліфікації лише у випадках, коли ці ознаки зазначені у статті Особливої частини КК України. Запропоновано пункт 2 ч. 1 ст. 67 «Обставини, які обтяжують покарання» КК України викласти у такій редакції: «вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією», а ст. 68 «Призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення та за кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті» КК України доповнити частиною 6, у якій визначити особливості призначення покарання за кожний вид співучасті.

Ключові слова: кримінально-правова кваліфікація, співучасть, форми співучасті, група осіб, група осіб за попередньою змовою, організована група, злочинна організація, суспільна небезпечність, види співучасників, покарання, призначення покарання, обставини, які пом'якшують чи обтяжують покарання.

Постановка проблеми. До видів групового вчинення кримінального правопорушення, визначених ст. 28 КК України, належать вчинення його групою осіб без попередньої змови між собою, за попередньою змовою групою осіб, організованою групою або злочинною організацією [1].

Ці види співучасті визнаються законодавцем у окремих видах кримінальних правопорушень обтяжуючими відповідальність обставинами, тобто такими, що підвищують ступінь суспільної небезпечності відповідного діяння.

Однак при цьому кримінальне законодавство України не визначає критеріїв, закладених у основу вказаного підвищення.

Ступінь тяжкості кримінального правопорушення, який залежить від ступеня суспільної небезпечності останнього, визначається санкцією статті Особливої частини КК України, а саме передбаченим нею покаранням.

Аналіз окремих тотожних кримінально-правових норм свідчить про відсутність єдиного законодавчого підходу до визначення впливу групового вчинення кримінального правопорушення на передбачену за його вчинення санкцію. В одних нормах ознака вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою змінює вид злочину (наприклад, основний склад посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ч. 1 ст. 110 КК України) є нетяжким злочином, а кваліфікований – тяжким (ч. 2 ст. 110 КК України). У інших нормах вказана ознака лише незначним чином впливає на розміри основного покарання (наприклад, нижня та верхні межі позбавлення волі на певний строк у санкції ч. 3 ст. 110-2 КК України, яка передбачає вчинення діяння групою осіб за попередньою змовою як обтяжуючу обставину фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, відрізняються від частини 2 цієї статті одним роком).

Такий різний підхід законодавця до врахування впливу групового вчинення кримінального правопорушення на криміналізацію тих чи інших діянь потребує проведення додаткових наукових досліджень у цій сфері.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питанням співучасті у кримінальному правопорушенні присвятили свої праці як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема, П.П. Андрушко, І.М. Борисов, Ф.Г. Бурчак, Н.О. Гуторова, В.П. Ємельянов, А.Ф. Зелінський, О.О. Кваша, М.І. Ковальов, В.Д. Людвік, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, М.І. Панов, А.В. Савченко, П.Ф. Тельнов, М.І. Хавронюк, Ю.В. Христова та ін.

Разом з тим питання визначення впливу групового вчинення кримінального правопорушення на ступінь його суспільної небезпечності не отримали достатнього висвітлення в опублікованих матеріалах наукових досліджень.

Метою статті є формулювання пропозицій щодо законодавчого врегулювання визначення впливу групового вчинення кримінального правопорушення на ступінь його суспільної небезпечності.

Виклад основного матеріалу. Сучасне кримінальне право знаходиться доволі далеко від вирішення питання про уніфікований підхід до класифікації форм та видів співучасті [2, с. 257].

У статтях Особливої частини КК України як обтяжуючі чи особливо обтяжуючі обставини кримінальних правопорушень законодавець використовує лише три з чотирьох види співучасті, визначені у ст. 28 КК України –

вчинення групою осіб без попередньої змови між собою, за попередньою змовою групою осіб та організованою групою. Вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією на сьогоднішній день не передбачене серед кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих ознак жодною статтею Особливої частини КК України.

Крім того, у ч. 4 ст. 255 КК України законодавець, фактично, ввів ще один вид співучасті у кримінальному правопорушенні – злочинну спільноту, яка також не виступає у якості кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих ознак складів кримінальних правопорушень.

Вчинення кримінального правопорушення групою осіб без попередньої змови між собою визнається обтяжуючою обставиною складів кількох кримінальних правопорушень, зокрема, умисного тяжкого тілесного ушкодження (ч. 2 ст. 121 КК України), побоїв і мордування (ч. 2 ст. 126 КК України), зґвалтування (ч. 3 ст. 152 КК України), сексуального насильства (ч. 3 ст. 153 КК України), самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва (ч. 2 ст. 197-1 КК України), хуліганства (ч. 2 ст. 296 КК України), жорстокого поводження з тваринами (ч. 3 ст. 299 КК України), організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ч. 2 ст. 317 КК України), незаконного перетинання державного кордону України (ч. 2 ст. 332-2 КК України), непокори (ч. 2 ст. 402 КК України), опору начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ч. 2 ст. 404 КК України), погрози або насильства щодо начальника (ч. 4 ст. 405 КК України), порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ч. 3 ст. 406 КК України).

При кваліфікації кримінального правопорушення за ознакою його вчинення групою осіб враховується не тільки група осіб без попередньої змови, а й група осіб за попередньою змовою та організована група (у разі, якщо ця ознака не передбачена у відповідній кримінально-правовій нормі окремо).

На це звертає увагу п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хуліганство» від 22.12.2006 р. № 10, згідно якого хуліганство визнають учиненим групою осіб і кваліфікують за ч. 2 ст. 296 КК у разі участі в злочинних діях декількох (двох і більше) виконавців незалежно від того, яка форма співучасті (ст. 28 КК) мала місце. Кваліфікація за цією ознакою дій осіб, які вчинили злочин за попередньою змовою або організованою групою, не виключає визнання зазначених обставин такими, що обтяжують покарання (п. 2 ч. 1 ст. 67 КК) [3].

Наведене положення постанови Пленуму Верховного Суду України, фактично, нівелює можливість формального визначення впливу форми та виду співучасті на ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення

у разі його групового вчинення, оскільки віддає це на розсуд суду при призначенні покарання. Такий підхід не сприяє уніфікації практики призначення покарань за співучасть у кримінальному правопорушенні.

Аналіз судових вироків по вищезазначених кримінально-правових нормах, ознакою яких є вчинення кримінального правопорушення групою осіб, свідчить, що у переважній більшості випадків вони вчиняються за попередньою змовою.

Так, наприклад, К. був засуджений за ч. 2 ст. 296 КК України за те, що приблизно о 03 годині 10 хвилин 14 січня 2018 р. в групі з В., перебуваючи неподалік від ресторану «Домь Грибоедова», який знаходиться за адресою: м. Київ, вул. М. Житомирська, буд. 3А, звернули свою увагу на раніше не знайомого їм Ф. та вигукнули в його адресу гасло «Слава Україні!», очікуючи відповідь. Проте, Ф., відмахнувшись від останніх, пішов у напрямку піцерії «Мамамія», К. та В. прослідували за ним. У подальшому К. та В., які перебували у стані алкогольного сп'яніння, приблизно о 03 годині 15 хвилин 14 січня 2018 р., знаходячись біля піцерії «Мамамія» за адресою: м. Київ, вул. М. Житомирська, буд. 6, підійшли впритул до Ф. та розпочали наносити йому удари руками в область голови, чим завдали легке тілесне ушкодження останньому у вигляді садна на червоній каймі верхньої губи зліва. Далі Ф. почав тікати у бік площі Майдан Незалежності в м. Києві, однак К. та В., наздогнавши Ф. біля ресторану «Козацький», який знаходиться по вул. Михайлівська, буд. 1/3 в м. Києві, виражаючи явну неповагу до суспільства, грубо порушуючи громадський порядок, з особливою зухвалістю нанесли удар по спині Ф., внаслідок чого останній впав, вдарившись головою об кут бетонного парапету, та втратив свідомість, що спричинило потерпілому тілесних ушкоджень у вигляді закритої черепно-мозкової травми, струсу головного мозку та забійної рани голови. Надалі, К. та В. з місця вчинення кримінального правопорушення зникли та в подальшому були затримані працівниками поліції [4].

Хоча у наведеному прикладі судового вироку не визначено, що винні особи діяли за попередньою змовою, цей факт впливає зі змісту пред'явленого обвинувачення, який відповідає поняттю вчинення кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб, наданому у правовій позиції Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду України згідно з Постановою від 11 березня 2025 р. у справі № 607/4124/23. У цій правовій позиції зазначено, що домовленість про спільне вчинення кримінального правопорушення заздалегідь означає наявність згоди щодо його вчинення до моменту виконання його об'єктивної сторони. Домовленість на спільне вчинення кримінального правопорушення не обов'язково має відбуватися в усній чи письмовій формі, а визначається і за допомогою конклюдентних дій поведінки, що свідчить про намір діяти для досягнення спільної злочинної мети [5].

Нівелювання можливості формального визначення впливу форми та виду співучасті на ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення у разі його групового вчинення спостерігається й у інших судових тлумаченнях кримінально-правових норм.

Так, п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України передбачає відповідальність за умисне вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 07.02.2003 р. № 2 у пункті 16 визначає, що умисне вбивство, вчинене організованою групою, також кваліфікується за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України [6].

Сумніви щодо доцільності використання принципу «матрьошки» (полягає в тому, що форма співучасті, яка передбачена в наступній частині ст. 28 КК України, містить всі ознаки форми співучасті, зазначеної в попередній частині ст. 28 КК України та ще як мінімум одну додаткову ознаку) при кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті, вже висловлювались у науковій літературі, оскільки цей принцип не врегульований КК України [7, с. 152].

Крім того, наявна практика кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті, передбачає необхідність за певних умов посилянь не тільки на відповідні частини ст. 27 КК України (за наявності організатора, підбурювача чи пособника), а й на відповідні частини ст. 28 КК України (у разі відсутності серед визначених диспозицією статті Особливої частини КК України ознак відповідного виду співучасті).

Так, дії Р. були кваліфіковані за ч. 3 ст. 28, ч. 1 ст. 263 КК України за наступних обставин. Р., діючи умисно, у порушення вимог ст. ст. 41, 68, 92 Конституції України, ст. ст. 178, 328 Цивільного кодексу України, ст. ст. 11, 12, 16, 49 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України та ст. ст. 1, 3, 4 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, постанови Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17.06.1992 р. № 2471 Х-ІІ, п. п. 1, 9 Положення по дозвільну систему, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 № 576, п.п. 8.1., 8.2., 8.3., 8.9. Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядками не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затвердженої наказом МВС України від 21.08.1998 р. № 622, переслідуючи корисливі мотиви, з метою незаконного збагачення, діючи у складі організованої групи у складі З. та Л., створеної

останнім, за невстановлених слідством обставин, без передбаченого законом дозволу придбав бойові припаси – 420 патронів калібру 5,45×39 мм, 83 патрони калібру 7,62×54R, 390 патронів калібру 5,45×39 мм, 40 патронів калібру 7,62×54R; 676 проміжних патронів калібру 5,45×39 мм, два 30-мм постріли з бронебійно-трасувальними снарядами БТ; наступальну осколкову ручну гранату М67 та автомат АК-74, які впродовж лютого-травня 2023 р. переніс до ТОВ «Нова пошта» (Донецька область (більш точна адреса в ході досудового розслідування не встановлено), вчинивши у такий спосіб їх носіння, звідки надіслав вказані бойові припаси та вогнепальну зброю до відділення № 1 ТОВ «Нова пошта» (Київська обл., с. Колонщина, Київська, 26), після чого Р. та З., отримавши вказані відправлення, перенесли їх та зберігали без передбаченого законом дозволу. 13.06.2023 р., близько 15 год 00 хв, Р. за вказівкою Л. збув без передбаченого законом дозволу В. автомат АК-74 та бойові припаси калібру 5,45×39мм у кількості 300 штук, за грошові кошти у розмірі 60 000 грн. [8].

На наш погляд, практика кваліфікації суспільно небезпечних діянь з посиленням на відповідні частини ст. 28 КК України (вчинення кримінального правопорушення групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією) суперечить загальним принципам криміналізації та пеналізації таких діянь, не врегульована кримінальним законодавством України.

Законодавець у чинному КК України враховує форми та види співучасті при побудові кримінально-правових норм як ознаки основних, кваліфікованих або особливо кваліфікованих складів кримінальних правопорушень у разі, коли є підстави диференціювати кримінальну відповідальність за відповідне діяння з урахуванням впливу його групового вчинення на ступінь суспільної небезпечності такого діяння.

Вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою (частина 2 або 3 ст. 28 КК України), відповідно п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України, визнаються обставинами, які обтяжують покарання, і враховуються судом при призначенні покарання, але ж не при кваліфікації суспільно небезпечного діяння.

Проект КК України у ч. 1 ст. 2.9.2 визначає, що формула кваліфікації кожного кримінального правопорушення має містити послідовне посилення, зокрема, на статтю цього Кодексу, яка визначає вид співучасника кримінального правопорушення, вчиненого у складі простої групи або організованої злочинної групи (частина 2, 3, 4 або 5 статті 2.7.2 цього Кодексу); за наявності ознак, що змінюють ступінь тяжкості злочину, через тире, – на пункт, частину статті цього Кодексу, яка містить такі ознаки. При цьому види співучасті визначаються у відповідних розділах Спеціальної частини проєкту КК України як ознаки, що підвищують тяжкість злочину [9].

Законодавче закріплення алгоритму складання формули кваліфікації кримінального правопорушення, як це пропонується проектом КК України, вбачається доцільним, оскільки сприяє однозначному тлумаченню кримінального законодавства України та його застосуванню.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Чинна законодавча та судова практика врахування впливу групового вчинення кримінального правопорушення на ступінь його суспільної небезпекності не є досконалою.

Вбачається доцільним закріпити на рівні правової позиції Верховного Суду України положення, згідно якого вчинення кримінального правопорушення групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією повинні враховуватись при кваліфікації лише у випадках, коли ці ознаки зазначені у статті Особливої частини КК України.

Також пропонуємо п. 2 ч. 1 ст. 67 «Обставини, які обтяжують покарання» КК України викласти у такій редакції: «вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією», а ст. 68 «Призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення та за кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті» КК України доповнити частиною 6, у якій визначити особливості призначення покарання за кожний вид співучасті, якщо він не є ознакою складу кримінального правопорушення, тобто не вказаний у статті Особливої частини КК України.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Крижановський А., Марисюк К. Класифікація форм співучасті у злочині. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. Т. 7. № 2. С. 253–258;
3. Про судову практику у справах про хуліганство: постанова Пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 р. № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va010700-06#Text>;
4. Кримінальна справа № 761/8823/18. Архів Шевченківського районного суду м. Києва;
5. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду України від 11 березня 2025 р. у справі № 607/4124/23. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=125825765&red=100003a4dfd510072c681bd4991c192f40ca8a&d=5>;
6. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>;
7. Ус О. Правила кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 149–159;
8. Кримінальна справа № 370/2474/23. Архів Макарівського районного суду Київської області;
9. Текст проекту нового Кримінального кодексу України/Draft of the new Criminal Code of Ukraine. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

THE IMPACT OF GROUP COMMITMENT OF A CRIMINAL OFFENSE ON THE DEGREE OF ITS SOCIAL DANGER AND PUNISHMENT

S. Babanin

Abstract. The types of group commission of a criminal offense, defined in Article 28 of the Criminal Code of Ukraine, include its commission by a group of persons without prior collusion among themselves, by prior collusion by a group of persons, an organized group or by a criminal organization.

The legislator recognizes these forms of complicity in certain criminal offenses as aggravating circumstances, i.e., factors that increase the degree of social danger of the relevant act. However, Ukrainian criminal legislation does not specify the criteria underlying the said increase.

The article is devoted to the study of issues of determining the impact of group commission of a criminal offense on the degree of its social danger. The current practice of qualifying criminal offenses committed in complicity, in the vast majority of cases, eliminates the possibility of formally determining the impact of the form and type of complicity on the degree of social danger of a criminal offense in the event of its group commission. Arguments are presented regarding the inappropriateness of references to Article 28 of the Criminal Code of Ukraine when qualifying criminal offenses. The feasibility of consolidating at the level of the legal position of the Supreme Court of Ukraine the provision according to which the commission of a criminal offense by a group of persons, a group of persons in prior conspiracy, an organized group or a criminal organization should be taken into account when qualifying only in cases where these signs are specified in the article of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. It is proposed to reword paragraph 2 of part 1 of Article 67 “Circumstances that aggravate punishment” of the Criminal Code of Ukraine as follows: “commission of a criminal offense by a group of persons in prior conspiracy, by an organized group or criminal organization”. Article 68 “Assignment of punishment for an unfinished criminal offense and for a criminal offense committed in complicity” of the Criminal Code of Ukraine should be supplemented with Part 6, which would determine the specifics of the imposition of punishment for each type of complicity, if it is not a sign of the composition of the criminal offense, i.e. not specified in the article of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: criminal legal qualification, complicity, forms of complicity, group of persons, group of persons by prior conspiracy, organized group, criminal organization, public danger, types of accomplices, punishment, imposition of punishment, circumstances that mitigate or aggravate punishment.